

Biblioteka LingVariów
Glottodydaktyka
Tom 20

KIERUNKI BADAŃ W GLOTTODYDAKTYCE POLONISTYCZNEJ

Monografia zbiorowa pod redakcją

Iwony Janowskiej i Michaliny Biernackiej

une langue étrangère
badania
glottodydaktyka
didaktik
고수법
izpēte
język obcy
Lingua estrangeira
kutatás

Kierunki badań
w glottodydaktyce polonistycznej

Biblioteka „LingVariów”
Glottodydaktyka t. 20

Redaktor naukowy serii
Iwona Janowska

Kierunki badań
w glottodydaktyce polonistycznej

Monografia zbiorowa pod redakcją
Iwony Janowskiej i Michaliny Biernackiej

Z prac Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego

Biblioteka „LingVariów”
Glottodydaktyka t. 20

Kierunki badań
w glottodydaktyce polonistycznej

Monografia zbiorowa pod redakcją
Iwony Janowskiej i Michaliny Biernackiej

Księgarnia Akademicka
Kraków 2020

Iwona Janowska
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
ID <https://orcid.org/0000-0001-5133-2660>
✉ iwona.janowska@uj.edu.pl

Michalina Biernacka
Uniwersytet Łódzki
ID <https://orcid.org/0000-0002-2414-9745>
✉ michalina.biernacka@uni.lodz.pl

© Copyright by individual authors, 2020

Recenzent
dr hab. Anna Żurek, Uniwersytet Wrocławski

Opracowanie redakcyjne
Justyna Ostafin

Projekt okładki
Paweł Sepielak

ISBN 978-83-8138-316-5 (druk)
ISBN 978-83-8138-411-7 (on-line, pdf)
<https://doi.org/10.12797/9788381384117>

Publikacja dofinansowana przez Wydział Polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43
e-mail: publishing@akademicka.pl

Księgarnia internetowa: <https://akademicka.com.pl>

Spis treści

Wprowadzenie	7
IWONA JANOWSKA	
Od nauczania języków obcych do glottodydaktyki polonistycznej – przegląd koncepcji	13
PAULINA KAŻMIERCZAK	
Badanie skuteczności stosowania aplikacji QuizWhizzer i genial.ly na lekcjach języka polskiego jako obcego	33
PIOTR MIROCHA	
Lingwistyka korpusowa w badaniach nad ewaluacją leksyki podręczników do języka polskiego jako obcego. Analiza i ocena podręcznika <i>Polski krok po kroku 1</i>	53
MARIOLA FIEMA	
Egzaminy certyfikacyjne z języka polskiego jako obcego w świetle badań statystycznych	73
KAMILA KUBACKA	
Pytania lektora podczas lekcji języka polskiego jako obcego – analiza ilościowa i jakościowa	111
MIKOŁAJ BORKOWSKI	
Komunikacja niewerbalna w nauczaniu języka polskiego jako obcego w świetle badań ilościowo-jakościowych	135
MONIKA GWORYS	
O <i>trudnych miejscach polszczyzny</i> dla osób z pierwszym językiem chińskim – badania interjęzyka uczących się polskiego Chińczyków	155
BEATA TERKA	
Badania kontrastywne nad aspektem polskiego czasownika a glottodydaktyka polonistyczna	173
DOMINIKA IZDEBSKA-DŁUGOSZ	
Błędy gramatyczne w polszczyźnie pisanej studentów ukraińskojęzycznych – korpusowe badania lapsologiczne	189

ANNA CYCHNERSKA, EMILIA KUBICKA

Sposoby badania intonacji w glottodydaktyce polonistycznej na przykładzie nagrań mowy odtwarzanej studentów rosyjskojęzycznych 211

AGNIESZKA MAJEWSKA

Badania nad kompetencją fonologiczną, ortoepiczną i ortograficzną w zakresie dźwięków odpowiadających literom *ą* oraz *ę* w grupie cudzoziemców uczących się języka polskiego 229

MICHALINA BIERNACKA

Wymowa a zapis – badania jakościowo-ilościowe błędów z prac uczących się języka polskiego jako obcego w grupach wielonarodowościowych 243

JOANNA ZAWADKA

Błędy grafii w pracach pisemnych studentów z Niemiec uczących się języka polskiego jako obcego w perspektywie badań ilościowych 261

IWONA DEMBOWSKA-WOSIK

O rozumieniu terminów: *błąd ortograficzny*, *błąd graficzny*, *literówka* przez nauczycieli języka polskiego jako obcego. Wyniki badań ankietowych..... 273

Notki biograficzne Autorów 285

Indeks nazwisk..... 291

JOANNA ZAWADKA

Uniwersytet Warszawski

Błędy grafii w pracach pisemnych studentów z Niemiec uczących się języka polskiego jako obcego w perspektywie badań ilościowych

Graphic Errors in the Written Works of German Students Learning Polish as a Foreign Language in the Perspective of Quantitative Research

The purpose of this article is to present a quantitative approach to the description of phenomena related to Polish graphics present in the written works of foreign students learning Polish as a foreign language. Based on the material collected from 37 students from Germany, an analysis of the way the letters of the Polish alphabet were written, as well as letter connections characteristic for Polish was conducted. The results of the analysis were used to create a profile of graphics errors characterizing this language group, i.e. a list of modifications present in the works of the largest number of students. The article emphasizes the importance of conducting further quantitative research based on the written works of students representing other language groups. The research results are important for the design of teaching activities and the adaptation of teaching materials.

Key words: quantitative research, graphical errors, written works, grapheme, allograph, Polish as a foreign language

1. Wprowadzenie

Przeprowadzone analizy prac pisemnych cudzoziemców uczących się języka polskiego jako obcego pozwoliły, jak dotąd, opisać zjawiska związane ze sposobem zapisu tekstu w ujęciu jakościowym – w kontekście relacji allograf–grafem. Dzięki temu udało się ustalić rodzaje modyfikacji zapisu i wyróżnić następujące typy realizacji: niewłaściwą, nietypową, innowacyjną oraz epizodyczną (Zawadka, 2013b). Dostrzeżone modyfikacje zapisu dotyczyły: liter ze znakami diakrytycznymi – zmiany obejmujące jedynie znak diakrytyczny i (lub) literę – liter bez znaków diakrytycznych, liter w dwuznakach i trójznaku. Zmiany w zakresie zapisu poszczególnych liter i połączeń literowych oceniono pod kątem ich negatywnego znaczenia dla

komunikacji pisemnej z odbiorcą, wyróżniając trzy grupy: modyfikacje w zapisie mające niewielkie, średnie oraz duże znaczenie dla komunikacji (Zawadka, 2013a). Przykłady zmian w zapisie analizowano także ze względu na ich konsekwencje dla oceny tekstu (w perspektywie wyrazu i zdania) i możliwość zaliczenia ich do grup błędów grafii, błędów ortograficznych, błędów fleksyjnych czy składniowych (por. Zawadka, 2013a).

Występowanie modyfikacji zapisu liter jest do pewnego stopnia powszechne i ma charakter niejednostkowy. Rozpatrywanie tych zmian jako wyniku procesów asymilacji lub akomodacji (Zawadka, 2014) pozwoliło dostrzec wpływ czynników kulturowych oraz indywidualnych na proces nauki znaków pisma i ortografii danego języka – w tym języka polskiego jako obcego. Obecność omawianych zjawisk znajduje potwierdzenie w analizach prac pisemnych osób pochodzących z różnych kręgów kulturowych i językowych (Młynarczyk et al., 2014; Zawadka, 2015).

Prezentowane w wymienionych publikacjach ujęcie jakościowe kładzie akcent na fakt występowania pewnych zjawisk, jednak nie mówi zbyt wiele o skali i częstotliwości ich pojawiania się w pracach pisemnych. Niniejszy artykuł przedstawia podejście ilościowe do opisu błędów grafii. Prezentowane w dalszej części tekstu dane pochodzą z analizy materiału prac domowych oraz ćwiczeń pisemnych wykonywanych na zajęciach zgromadzonego od 37 studentów z Niemiec (14 mężczyzn, 23 kobiety) uczących się języka polskiego od podstaw w trakcie 30-godzinnych kursów przeprowadzonych w latach 2011–2020. Bazując w analizach na typologiach błędów grafii proponowanych we wcześniejszych opracowaniach (Zawadka, 2013a; 2013b; 2015), obliczono liczbę studentów (autorów), w których pracach odnaleziono przykłady danego zapisu, a następnie podjęto próbę stworzenia profilu błędów grafii charakteryzujących tę grupę językową studentów. Dla celów poglądowych opisy wyników uzupełniono ilustracją graficzną zawierającą przykłady poszczególnych zapisów pochodzących z prac studenckich.

2. Zapis liter ze znakami diakrytycznymi

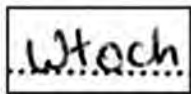
W analizowanym materiale odnotowano siedem typów zmian zapisu liter ze znakami diakrytycznymi. Dla większej przejrzystości prezentacji dane zostały ujęte w postaci tabeli (tab. 1).

Tabela 1. Występowanie zmian zapisu liter ze znakami diakrytycznymi w pracach studentów z Niemiec (źródło: oprac. własne)

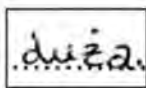
Zmiany w zapisie liter ze znakami diakrytycznymi	Liczba autorów	Procent grupy
1. Pominięcie znaku diakrytycznego		
w grafemie <ä> ¹	3	8%
w grafemie <ę>	8	22%
w grafemie <ć>	5	14%
w grafemie <ł>	8	22%
w grafemie <ń>	4	11%
w grafemie <ó>	7	19%
w grafemie <ś>	5	14%
w grafemie <ż>	3	8%
2. Dodanie drugiego znaku diakrytycznego		
w grafemie <ć>	1	3%
3. Modyfikacja umiejscowienia znaku diakrytycznego		
w grafemie <ä>	18	49%
w grafemie <ę>	13	35%
w grafemie <ł>	2	5%
w grafemie <ó>	1	3%
4. Modyfikacja kształtu znaku diakrytycznego		
w grafemie <ä>	9	24%
w grafemie <ę>	9	24%
w grafemie <ł>	3	8%
w grafemie <ż>	1	3%
5. Modyfikacja kierunku znaku diakrytycznego		
w grafemie <ä>	5	14%
w grafemie <ę>	7	19%
w grafemie <ć>	1	3%
w grafemie <ł>	2	5%
w grafemie <ó>	2	5%
6. Modyfikacja wielkości znaku diakrytycznego		
w grafemie <ä>	3	8%
w grafemie <ę>	1	3%
7. Realizacja formy allograficznej (w tym innej niż przewidziana konwencją pisma odręcznego w języku polskim)		
w grafemie <ä>	1	3%
w grafemie <ł>	20	54%
w grafemie <ż>	17	46%
w grafemie <ź>	5	14%

¹ W niniejszym artykule przyjmuję następujące oznaczenia: zapis kursywą – litera, „” – allograf, < > – grafem.

Przyjęto, że zarejestrowanie danego sposobu zapisu u więcej niż 10% osób w grupie (czyli u czterech lub więcej osób) świadczy o wstępowaniu danego błędu grafii w wymiarze ponadjednostkowym. Wyniki analiz pokazują, że ponad połowa grupy studentów zapisywała grafem <ł>, wykorzystując formę allograficzną „ł” (rys. 1). Nieco mniej niż połowa obcokrajowców zapisywała grafem <ż>, wykorzystując allograf „ż” (reprezentujący literę z) połączony ze znakiem diakrytycznym kropki (rys. 2). W pracach połowy grupy zdarzały się modyfikacje umiejscowienia znaku diakrytycznego w grafemie <ą> – jego przesunięcie i (lub) oddzielenie od litery (rys. 3, 13). Zmiana lokalizacji znaku diakrytycznego w grafemie <ę> (rys. 4) pojawiła się w pracach 13 osób, czyli 35% grupy. Co czwarta osoba modyfikowała kształt znaku diakrytycznego w grafemach <ą> (rys. 5) i <ę> (rys. 6). Więcej niż jedna piąta studentów pomijała znak diakrytyczny w grafemach <ę> (rys. 7) i <ł> (rys. 8). W pracach blisko 20% grupy, czyli siedmiu osób, znalazł się zapis grafemu <ó> bez znaku diakrytycznego (rys. 9) oraz modyfikacja kierunku znaku diakrytycznego w grafemie <ę> (rys. 10). Co siódma osoba pomijała znaki diakrytyczne w grafemach <ć> (rys. 11) i <ś> (rys. 12, 11), modyfikowała kierunek znaku diakrytycznego w grafemie <ą> (rys. 13) i zapisywała grafem <ż>, wykorzystując formę allograficzną (rys. 14). Pomijanie znaku diakrytycznego w grafemie <ń> zaobserwowano w pracach czterech osób (rys. 15).

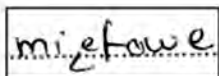
Rys. 1

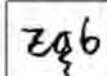
Rys. 2

Rys. 3

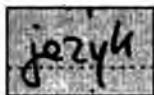
Rys. 4

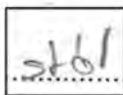
Rys. 5

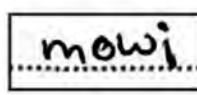
Rys. 6

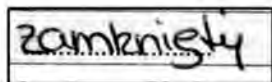
Rys. 7

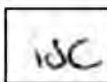
Rys. 8

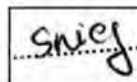
Rys. 9

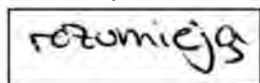
Rys. 10

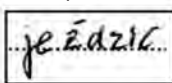
Rys. 11

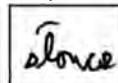
Rys. 12

Rys. 13

Rys. 14

Rys. 15

Odnosząc się do początkowego wymagania dotyczącego minimalnej liczby autorów, w których pracach znalazł się dany zapis, za błędy grafii o charakterze jednostkowym należy uznać:

- pominięcie znaku diakrytycznego w grafemach <ą> oraz <ż>,
- dodanie drugiego znaku diakrytycznego w grafemie <ć>,
- modyfikacja umiejscowienia znaku diakrytycznego w grafemach <ł> oraz <ó>,
- modyfikacja kształtu znaku diakrytycznego w grafemach <ł> oraz <ż>,
- modyfikacja kierunku znaku diakrytycznego w grafemach <ć>, <ł> oraz <ó>,
- modyfikacja wielkości znaku diakrytycznego w grafemach <ą> oraz <ę>,
- realizacja formy allograficznej (w tym innej niż przewidziana konwencją pisma odręcznego w języku polskim) w grafemie <ą>.

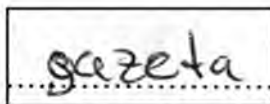
3. Zapis liter bez znaków diakrytycznych

W zgromadzonym materiale odnotowano cztery typy zmian zapisu liter bez znaków diakrytycznych (por. tab. 2).

Tabela 2. Występowanie zmian zapisu liter bez znaków diakrytycznych w pracach studentów z Niemiec (źródło: oprac. własne)

Zmiany w zapisie liter bez znaków diakrytycznych	Liczba autorów	Procent grupy
1. Realizacja formy allograficznej (w tym innej niż przewidziana konwencją pisma odręcznego w języku polskim)		
w grafemie <z>	18	49%
w grafemie <a>	2	5%
2. Dodanie elementu graficznego do litery (w tym znaku diakrytycznego)		
w grafemie <c>	1	3%
w grafemie <e>	3	8%
w grafemie <o>	3	8%
w grafemie <s>	2	5%
3. Modyfikacja kształtu litery prowadząca do upodobnienia jej do innej litery (deformacja z upodobnieniem)		
w grafemie <t>	1	3%
w grafemie <w>	1	3%
4. Modyfikacja kształtu litery nieprowadząca do upodobnienia jej do innej litery (deformacja bez upodobnienia)		
w grafemie <i>	1	3%
w grafemie <j>	1	3%

W zakresie liter bez znaków diakrytycznych blisko połowa grupy studentów z Niemiec zapisywała grafem <z>, wykorzystując formę allograficzną „z” (rys. 16).

Rys. 16

Pozostałe modyfikacje zapisu liter ze względu na ich małe rozpowszechnienie wśród autorów prac trzeba uznać za błędy grafii mające charakter jednostkowy. Do grupy tej należą:

- realizacja formy allograficznej (w tym innej niż przewidziana konwencją pisma odręcznego w języku polskim) w grafemie <a>,
- dodanie elementu graficznego do litery (w tym znaku diakrytycznego) w grafemach <c>, <e>, <o> oraz <s>,
- modyfikacja kształtu litery prowadząca do upodobnienia jej do innej litery (deformacja z upodobnieniem) w grafemach <t> oraz <w>,
- modyfikacja kształtu litery nieprowadząca do upodobnienia jej do innej litery (deformacja bez upodobnienia) w grafemach <i> oraz <j>.

4. Zapis dwuznaków i trójznaku

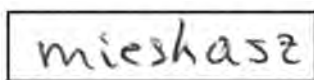
W analizowanym materiale odnotowano cztery typy zmian zapisu liter dwuznaków i trójznaku (por. tab. 3).

Tabela 3. Występowanie zmian zapisu dwuznaków i trójznaku w pracach studentów z Niemiec (źródło: oprac. własne)

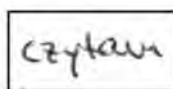
Zmiany w zapisie dwuznaków i trójznaku	Liczba autorów	Procent grupy
1. Realizacja formy allograficznej (w tym innej niż przewidziana konwencją pisma odręcznego w języku polskim)		
w grafemie <cz>	19	51%
w grafemie <dz>	13	35%
w grafemie <dzi>	15	41%
w grafemie <dź>	1	3%
w grafemie <dż>	2	5%
w grafemie <rz>	15	41%
w grafemie <sz>	19	51%
w grafemie <zi>	12	32%
2. Dodanie znaku diakrytycznego do litery w dwuznaku		
w grafemie <rz>	1	3%

Zmiany w zapisie dwuznaków i trójznaku	Liczba autorów	Procent grupy
w grafemie <sz>	1	3%
3. Pominięcie jednej z liter w dwuznaku lub trójznaku		
w grafemie <cz>	3	8%
w grafemie <dzi>	3	8%
w grafemie <sz>	8	22%
4. Zamiana jednej z liter w dwuznaku lub trójznaku		
w grafemie <cz>	4	11%
w grafemie <dzi>	1	3%

Wykorzystanie formy allograficznej innej niż przewidziana konwencją pisma odręcznego w języku polskim do zapisu dwuznaków i trójznaku okazało się jednym z najczęściej występujących błędów grafii wśród studentów z Niemiec. Połowa osób z grupy posługiwała się allografem „z” do zapisu litery z wchodzącej w skład grafemów <sz> (rys. 17, 19) oraz <cz> (rys. 18). Blisko 40% skorzystało z tego allografu, zapisując grafemy <rz> (rys. 19) i <dzi> (rys. 20, 6), a około jednej trzeciej studentów posłużyło się tym allografem w zapisie grafemów <dz> (rys. 21) oraz <zi> (rys. 22). W pracach ponad 20% studentów odnotowano pominięcie jednej z liter w grafemie <sz> (rys. 23, 17). Zamianę jednej z liter w dwuznaku w grafemie <cz> zaobserwowano w pracach czterech osób (rys. 24).

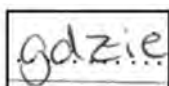
Rys. 17

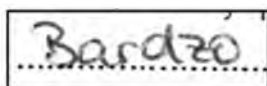
Rys. 18

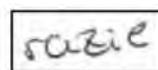
Rys. 19

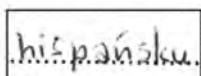
Rys. 20

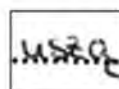
Rys. 21

Rys. 22

Rys. 23

Rys. 24

Do grupy błędów grafii występujących w nielicznych przypadkach zaliczono:

- realizację formy allograficznej (w tym innej niż przewidziana konwencją pisma odręcznego w języku polskim) w grafemach <dż>, <dź>,
- dodanie znaku diakrytycznego do litery w dwuznaku w grafemach <rz> oraz <sz>,
- pominięcie jednej z liter w dwuznaku <cz> lub w trójznaku w grafemie <dzi>,
- zamianę jednej z liter w trójznaku w grafemie <dzi>.

5. Wnioski

Celem powyższej analizy było przedstawienie błędów grafii pojawiających się w pracach pisemnych grupy osób pochodzących z Niemiec, którzy uczyli się od podstaw języka polskiego jako obcego. Choć omówione powyżej modyfikacje w sposobie zapisu grafemów pojawiały się ze zmienną częstością i konsekwencją na przestrzeni prac jednego autora (por. rys. 14), to jednak istotne jest, że obserwowano je w tekstach napisanych przez różnych studentów i uczących się w różnym czasie. Obecność wymienionych zmian w wyglądzie pojedynczych liter, a także dwuznaków i trójznaku potwierdzona w pracach tak wielu osób pozwala nakreślić charakterystyczny profil popełnianych błędów grafii tej grupy językowej. Modyfikacje zapisu, które pojawiły się w pracach studentów stanowiących od 20% do 50% grupy, przedstawiono w tabeli 4.

Tabela 4. Zmiany zapisu grafemów występujące najczęściej w pracach studentów z Niemiec (źródło: oprac. własne)

Typ zmiany	Liczba autorów	Procent grupy
1. Realizacja formy allograficznej (w tym innej niż przewidziana konwencją pisma odręcznego w języku polskim)		
w grafemie <l>	20	54%
w grafemie <cz>	19	51%
w grafemie <sz>	19	51%
w grafemie <z>	18	49%
w grafemie <ż>	17	46%
w grafemie <dzi>	15	41%
w grafemie <rz>	15	41%
w grafemie <dz>	13	35%
w grafemie <zi>	12	32%
2. Modyfikacja umiejscowienia znaku diakrytycznego		
w grafemie <ą>	18	49%
w grafemie <ę>	13	35%
3. Modyfikacja kształtu znaku diakrytycznego		
w grafemie <ą>	9	24%
w grafemie <ę>	9	24%
4. Pominięcie znaku diakrytycznego		
w grafemie <ę>	8	22%
w grafemie <l>	8	22%
5. Pominięcie jednej z liter w dwuznaku		
w grafemie <sz>	8	22%

Jak wynika z danych liczbowych, najliczniejsze były realizacje formy allograficznej oraz modyfikacje umiejscowienia znaku diakrytycznego. Pytanie, które można zatem zadać, brzmi: jakie znaczenie dla komunikacji pisemnej mają te tak licznie występujące zmiany zapisu? By odpowiedzieć na tę kwestię, należy sięgnąć do podziału odnoszącego się do relacji łączącej grafemy i allografy. Według niego poszczególne typy zapisu można uznać za realizacje: niewłaściwe, nietypowe, innowacyjne oraz epizodyczne (Zawadka, 2013b). Choć użycie formy allograficznej w przypadku zapisu grafemu <ł> stanowi odstępstwo od tradycji zapisu w piśmie odręcznym, to zasadniczo nie prowadzi ono do błędnego rozpoznania reprezentowanego grafemu. Wyjątkiem byłyby współwystępujące dodatkowe modyfikacje, które upodobniłyby ten allograf do wyglądu litery *t*. W analizowanych tekstach odnaleziono jednostkowy przykład odwrotnej sytuacji – litera *t* została zapisana w taki sposób, że wyglądem upodobniła się do litery *ł*. Użycie formy allograficznej przypominającej formę drukowaną w przypadku zapisu grafemu <ł> można zatem zaliczyć do realizacji nietypowych, mających niewielki niekorzystny wpływ na poprawność odczytania tekstu.

Użycie formy allograficznej „*z*” reprezentującej literę *z* w grafemach <cz>, <sz>, <z> (a także w grafemach <dz>, <dzi>, <rz> oraz <zi>, w których pojawiła się ona z mniejszą częstością) zalicza się do realizacji niewłaściwych. W polskiej tradycji zapisu allograf „*z*” reprezentuje grafem <*z*>, a nie <*z*>. Zmiana ma więc duże znaczenie dla komunikacji ze względu na wysokie prawdopodobieństwo błędnej identyfikacji grafemu prowadzącej do uznania zapisu wyrazu zawierającego wspomniany allograf za ortograficznie niepoprawny, a także możliwość błędnego odczytania na głos (zdekodowania) tego wyrazu. W przypadku grafemów <*z*>, <*z*>, <*dz*> oraz <*dz*> wykorzystanie allografu „*z*” połączone było z pozostawieniem znaku diakrytycznego kropki lub kreski, co w świetle polskiej tradycji zapisu jest działaniem zbędnym i prowadzi do podwójnego oznaczenia litery znakiem diakrytycznym. Taki zapis należałoby uznać za innowacyjny, mający duże znaczenie dla komunikacji. Zwłaszcza w przypadku zapisu grafemów zawierających literę *z* może powstać uzasadniona wątpliwość, która z liter – *z* czy *z* – została ostatecznie zapisana.

Modyfikacja umiejscowienia znaku diakrytycznego lub (i) jego kształtu w grafemach <*ą*> i <*ę*> to przykład realizacji innowacyjnych. Do tego rodzaju realizacji zalicza się zapis powstały w wyniku wprowadzenia nowego elementu strukturalnego bądź modyfikacji elementu już istniejącego. Powstały w ten sposób znak stanowi nową jakość, bo uzupełnia dotychczasowy repertuar znanych allografów danego grafemu, a jednocześnie nie występuje upodobnienie do reprezentacji innego grafemu. Przesunięcie lub (i) odłączenie znaku diakrytycznego od litery oceniam jako błąd grafii mający średnie niekorzystne znaczenie dla komunikacji. Allograf nadal odróżnia się swoim wyglądem od innych znaków, zapewne nie będzie on mylnie rozpoznawany, choć naruszenie kanonicznej postaci zapisu jest łatwo zauważalne i może wprowadzić w konsternację odbiorcę tekstu. Skrajnym przykładem opisaną

modyfikacji jest taka dyslokacja znaku diakrytycznego, która przesunie go lub wręcz dołączy do innej litery. Bliski realizacji takiego scenariusza był zapis prezentowany na rysunku 4.

Pominięcie znaku diakrytycznego w zapisie grafemów <ę> i <ł> oraz pominięcie jednej z liter w dwuznaku w grafemie <sz> należy zaliczyć do przykładów realizacji niewłaściwych. Pozbawienie litery związanego z nią znaku diakrytycznego prowadzi do zmiany, w konsekwencji której odbiorca błędnie identyfikuje zapisany grafem. Podobnie dzieje się przy opuszczeniu jednej z liter w dwuznaku. Wskazane modyfikacje mają więc duże znaczenie dla komunikacji pisemnej. W zależności od wyrazu i kontekstu zdania, w którym dojdzie do modyfikacji grafemu <ę>, powstały zapis może być zaliczony do błędu ortograficznego lub (i) składniowego. Opuszczenie znaku diakrytycznego w grafemie <ł> oraz pominięcie jednej z liter w dwuznaku w grafemie <sz> prowadzi najczęściej do powstania błędu ortograficznego.

5. Uwagi końcowe

Oceniając w sposób bardziej ogólny charakter popełnianych błędów grafii, należy uznać, że pomimo wyraźnie niekorzystnych konsekwencji wprowadzonych modyfikacji zapisu najczęściej występującymi zmianami były te, które same w sobie nie mają tak wielkiego negatywnego znaczenia dla przebiegu nauki języka. Wykorzystanie form allograficznych pochodzących z tradycji zapisu obecnej w języku ojczystym uczniów oraz niedoskonałości w oddaniu wyglądu znaków są zjawiskami o innej „ciężkości” niż pomijanie znaku diakrytycznego czy litery. Przypuszczalnie tylko ten ostatni typ błędu będzie przez wiele osób rozpatrywany jako faktycznie „znaczący”. W dobie liberalizacji i obniżenia wymogów dokładności i staranności zapisu w dydaktyce języka ojczystego, a także obcego, potrzeba skorygowania dwóch pierwszych typów błędów może zostać uznana niemal za przesadną i wygórowaną. Niemniej jednak poprawność graficzna i ortograficzna zapisu jest wartością bezdyskusyjną, jeśli uwzględni się ją w perspektywie szacunku do tradycji językowo-kulturowej danego narodu.

Na koniec warto przyrzeć się problemom grafii pod kątem możliwości korygowania jej błędów i zapobiegania im. Wzorzec pisma odręcznego prezentuje na zajęciach nauczyciel, który, podobnie jak nauczyciele nauczania zintegrowanego wprowadzający dzieci w świat liter, czytania oraz pisanie, powinien umieć na potrzeby lekcji wykazać się bezbłędnym ortograficznie i poprawnym graficznie sposobem zapisu. Innym źródłem modelującym prawidłowy zapis są materiały dydaktyczne – w tym podręczniki i zeszyty ćwiczeń. Nawiązując do uzyskanych wyników analizy, można zapytać: czy w tak licznych publikacjach do nauki języka polskiego prezentowany jest prawidłowy wzorzec pisma odręcznego? Czy nie jest przypadkiem tak, że dostarczone przykłady w książkach przeczą ustaleniom, o których mówi nauczyciel

i o których przestrzeganiu przypomina? Przyglądając się rodzajom błędów grafii popełnionych przez blisko połowę studentów z Niemiec, można stwierdzić, że istotne byłoby utrwalenie i wyćwiczenie sposobu zapisu litery *z* w formie innej niż ta wyniesiona z tradycji rodzimej (czyli „*z*”), a także zwrócenie większej uwagi na sposób zapisu znaku diakrytycznego w grafemach <ą> i <ę>, który bywa przez niektórych odtwarzany jako znak *cédille*, znany uczącym się m.in. z pisowni francuskiej.

Przeprowadzenie kolejnych badań ilościowych, które pozwoliłyby ustalić profile błędów grafii charakteryzujące inne grupy językowe studentów, jest potrzebne. Napotykanie przez obcokrajowców trudności z opanowaniem umiejętności poprawnego graficznie i ortograficznie pisanie po polsku różni się. Nie bez znaczenia jest tu wpływ kulturowy: widoczne u wielu osób oddziaływanie tradycji zapisu z języka ojczystego, a także innych tradycji obecnych w językach, które student poznał. Znając rodzaj trudności, można dokładniej i w sposób bardziej przemyślany zaproponować pewne rozwiązania odnośnie do prowadzenia zajęć i treści materiałów dydaktycznych wykorzystywanych na lekcjach. Jest to także szansa na skrócenie czasu nauki nowego alfabetu (zwłaszcza dla niektórych studentów nieposługujących się alfabetem łacińskim) i nowej ortografii oraz zmniejszenia liczby osób doświadczających niepowodzeń w tym zakresie.

Prezentowane wyniki sformułowano na podstawie analizy prac 37 studentów, jednak wskazane byłoby zwiększenie grupy badanych (najlepiej do 100 lub więcej), nie tylko by zgromadzić większą bazę materiałową, lecz także by możliwe było przeprowadzenie analiz statystycznych, które pozwolą na większą dokładność wnioskowania o populacji na podstawie uzyskanych wyników próby.

Bibliografia

- Młynarczyk M., Król D., Mądrecka A., 2014, *Co to jest biedlonga, czyli o błędach pisowni w pierwszym roku nauki JPJO studentów z Chin. Wyniki analizy jakościowej*, [w:] A. Dąbrowska, U. Dobesz (red.), *40 lat wrocławskiej glottodydaktyki polonistycznej. Teoria i praktyka*, Oficyna Wydawnicza ATUT, Wrocław, s. 93–111.
- Zawadka J., 2013a, *Błędy grafii w pracach pisemnych obcokrajowców uczących się języka polskiego jako obcego – propozycja opisu*, [w:] J. Mazur, A. Małyska, K. Sobstyl (red.), *Glottodydaktyka polonistyczna w obliczu dynamiki zmian językowo-kulturowych i potrzeb społecznych*, t. 2, Wydawnictwo UMCS, Lublin, s. 281–289.
- Zawadka J., 2013b, *Ocena wybranych błędów grafii obecnych w pracach obcokrajowców uczących się języka polskiego jako obcego*, „Poradnik Językowy”, z. 2, s. 33–41.
- Zawadka J., 2014, *Wpływ czynników kulturowych i indywidualnych na poprawność graficzną polskich liter w pracach obcokrajowców*, [w:] A. Mielczarek, A. Roter-Bourkane, M. Zduniak-Wiktorowicz (red.), *Sukcesy, problemy, wyzwania w nauczaniu języka polskiego jako obcego*, Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Nauk, Poznań, s. 191–203.

Zawadka J., 2015, *Analiza sposobu zapisu polskich liter w pracach studentów koreańskich, hiszpańskich i niemieckich*, „Acta Universitatis Lodzensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców”, nr 22, s. 267–282, <http://dx.doi.org/10.18778/0860-6587.22.18>.

STRESZCZENIE

Celem niniejszego artykułu jest prezentacja podejścia ilościowego do opisu zjawisk dotyczących polskiej grafii obecnych w pracach pisemnych studentów obcokrajowców uczących się języka polskiego jako obcego. Na podstawie materiału zebranego od 37 studentów z Niemiec przeprowadzono analizę sposobu zapisu liter polskiego alfabetu, a także charakterystycznych dla polszczyzny połączeń literowych. Wyniki analizy posłużyły do stworzenia profilu błędów grafii charakteryzujących tę grupę językową, czyli listy modyfikacji zapisu obecnych w pracach największej liczby osób. Artykuł podkreśla wagę prowadzenia kolejnych badań ilościowych na materiale prac studentów reprezentujących inne grupy językowe. Wyniki badań mają znaczenie dla projektowania działań dydaktycznych i dostosowania materiałów dydaktycznych.

Słowa kluczowe: badania ilościowe, błędy grafii, prace pisemne, grafem, allograf, język polski jako obcy

[...] monografia naukowa *Kierunki badań w glottodydaktyce polonistycznej* pod red. Iwony Janowskiej i Michaliny Biernackiej stanowi bardzo cenną i wyjątkową pozycję, długo oczekiwaną na gruncie glottodydaktyki polonistycznej. Tworzy spójną i przemyślaną całość, opracowaną w sposób rzetelny i bardzo staranny. Chociaż omawiana pozycja ma charakter *stricte* naukowy, to zawiera wiele przydatnych wskazówek dydaktycznych, które – co jest nie do przecenienia – są silnie ugruntowane w badaniach empirycznych.

z recenzji dr hab. Anny Żurek

Zawartość tomu stanowią artykuły, których celem jest zwrócenie uwagi środowiska glottodydaktyków na indywidualne, charakterystyczne dla poszczególnych autorów i rzadko w literaturze przedmiotu prezentowane zainteresowania badawcze, wynikające z aktualnie dostrzeganych potrzeb rozwijającej się dyscypliny. Zgromadzone teksty pokazują, że współcześni dydaktycy języka polskiego jako obcego nie poprzestają na rozważaniach teoretycznych, a rozmaite poglądy weryfikują, korzystając przy tym m.in. z metod czy narzędzi uznawanych za typowe choćby dla nauk ścisłych (statystyczne, korpusowe, akustyczne itp.). Opracowane wnioski z badań, przedstawione w poszczególnych artykułach, pozwalają na nowo spojrzeć na proces przyswajania i (lub) nauczania/ uczenia się polszczyzny w takich aspektach jak np.: skuteczność stosowania nowych technologii, jakość i zasadność werbalnych i niewerbalnych działań praktycznych nauczycieli (czy nawet stosowanej przez nich naukowej terminologii), właściwy dobór materiałów dydaktycznych podyktowany potrzebami określonych adresatów bądź sposoby rozwijania kompetencji językowych w grupach hetero- i homogenicznych. Istotne z punktu widzenia wielu badaczy okazały się ujęcia lapsologiczne, opisom poddano również elementy systemu certyfikacji znajomości języka polskiego jako obcego. Ponadto analizy o charakterze jakościowym, ilościowym, a najczęściej mieszanym oraz dość rozbudowane korpusy służące eksperymentom pozwalają uznać opisywane rezultaty jako istotne dla rozwijającej się dyscypliny oraz – co szczególnie cenne – aplikatywne.

*Michalina Biernacka, Iwona Janowska,
Wprowadzenie (fragment)*

